

Una revista catalana que es publica a Mèxic - on Odó Hurtado havia viscut vint-i-cinc anys llargs, amb només els intervals d'uns quants viatges a Catalunya - titulava el seu homenatge a Odó Hurtado, amb motiu de la seva mort, el dia 27 de juliol d'enguany, "Retorn definitiu a la terra". I era com un símbol que aquell novel·lista que fins passats els cinquanta anys no es descobria una vocació de literat, i que en totes les seves obres feia una referència concreta al problema vital i social que és l'exili, i que donava com a títol de la seva darrera novel·la un mot potser descoratjat - "Desarrelats" -, que aquell home que encara tenia una aparença de jove, dinàmic i somrient que cada dos o tres anys, ja en feia alguns, es presentava a abraçar els amics, a nedar a la Costa Brava i a respirar els aires del Montseny, pensant sempre, de vegades seriosament, d'altres com a una cosa distant i encara a madurar, en el retorn - un altre problema vital que prou havia encetat en aquella darrera novel·la - hagués tornat a Catalunya per al "retorn definitiu", per a morir a la seva Barcelona, on havia viscut i que duia tan a dintre del pensament, a la Barcelona on, sota una llosa de pedra de Montjuïc, que duu gravat simplement el nom del seu pare, "Amadeu Hurtado i Miró", l'esperava el seu darrer estatge. Retorn definitiu. Anava a fer companyia al seu pare en aquella tomba al flanc de la ciutat, davant del mar, com li n'havia fet de molt jove al despatx del Passeig de Gràcia, a la Junta del Col·legi d'Advocats, a les aventures polítiques.

I ell no ho sabia. Feia un any que havia estat operat, a Mèxic, per un metge català, i aquest havia descobert que el que hom suposava un simple abscess pulmonar era una cosa pitjor. No feia pas gaire temps que ell havia vist morir el seu millor amic català de Mèxic, un altre novel·lista de vocació tardana, en Josep M. Miquel i Vergés, del mateix mal, en una llarga i dolorosa agonia. I recordo els mots amargs amb què comentava una altra mort d'un amic, exiliat, advocat i polític com ell, company de joventut i d'estudis, Eduard Raguasol: "L'amic que se n'ha anat - escrivia - és el primer company de joventut que es mor a la meua vora. ... La vida del company s'ha extingit de mica en mica i en escriure aquestes ratlles torno a sentir la tristesa intensa del moment de la mort. Per ell? Per ell, i també per mi i per tots els companys que hem arribat, junts, al llindar de la vellesa amb una sort semblant." Ell va morir-se també insensiblement, després d'una recuperació espectacular que li

permetia, en aparença, de desmentir els pronòstics dels metges, de fer repetir als amics esperançats allò de "val més sentència de metge..." Perquè l'home que la vigília de Sant Jordi arribava a Barcelona, desitjós de viure, barrejat amb els barcelonins, a les llibreries plenes de compradors, aquella diada que recordava d'abans de la guerra i que ara el veia, una mica, com a protagonista, com a un dels autors que podien signar llibres, aquell home que rebia els amics i comentava les novetats literàries, que havia estat company meu de taula no feia pas tantes setmanes, amb tot just alguna precaució dietètica, no podia pas estar condemnat irremissiblement. Els ulls li brillaven, l'interès per la seva obra literària present i futura li donava eloquència - no pas la freda eloquència de l'advocat que havia estat i exercit de jove, ni la brillant de les reunions polítiques, sinó l'eloquència del qui defensa uns fills del seu esperit, que en destria les motivacions i en defensa les marrades, que explica el moment que va donar-les la guspira creadora, el marc en què els col·locava, les situacions que havien d'afrontar. I va morir-se sense saber que estava condemnat, adonant-se amb prou feines - de vegades la malaltia té rampells de pietat suprema - que estava malalt, que les funcions fisiològiques anaven aturant-se, que el cervell s'abaltia; va morir-se convençut que unes setmanes més tard ja estaria en disposició de tornar-se'n a Mèxic, on l'esperava un negoci florent, un fill encara molt jove que estudiava, uns amics que de vegades no volien reconèixer en el company de tantes altres activitats extra-literàries el novel·lista català que, d'ençà de 1954, ell volia ésser, que realment era. "Retorn definitiu", com de vegades posen als passaports dels repatriats. Era el retorn definitiu, per anar a fer companyia al pare admirat, les memòries del qual havia prologat en 1956, en un replà de la muntanya de Montjuïc, de cara a la blaver infinita.

X

X X

El títol d'un recull de poemes de Rovira i Virgili podria servir per a un capítol de la nostra literatura contemporània: "La collita tardana". Ja sigui les cogitacions melangioses de l'exili, o l'angoixa del qui es creu oblidat, o una fluència sobtada del lirisme, un cop passades les ardències de la joventut o la plenitud de la maduresa, aquesta collita tardana haurà donat, venint d'homes destacats en altres aspectes de la vida nacional, obres meritòries, insospitades. En gran part, a aquestes obres - penso en les dues novel·les d'August Pi i Su-

nyer - són una meditació sobre el passat, un intent d'evocació del marc familiar o geogràfic on naixia la pròpia existència, un esforç per a explicar-se l'aventura vital a través de la llunyana joventut o de les gestes dels avantpassats, unes gestes que poden ésser bèl·liques, polítiques, o simplement menestrals, però que expliquen també, en certa manera, el fat d'aquest conjunt d'homes i destins que en diem Catalunya. Una obra novel·lística iniciada passada la cinquentena sembla, també, una collita tardana. És admirable, però, que la iniciés amb l'empenta i amb la voluntat de continuació d'un jove dotat d'una invencible vocació. El seu primer llibre es diu "Unes quantes dones" i conté una vintena de contes on ens són presentades figures i situacions que ja prefiguren les protagonistes dels seus llibres a venir. Dos d'aquests contes figuraven, traduïts, a les antologies realitzades per Paul Neff a Viena (i es donava aquell cas tan sorprenent que els dos representants de la literatura mexicana fossin Odó Hurtado i Pere Calders, amb sengles contes traduïts "del català", i dels dos representants d'Espanya l'un fos Manuel de Pedrolo, també traduït "del català", cosa que podrà fer creure, a un lector poc informat dels dominis lingüístics, que a Mèxic i a Espanya el català és la llengua literària obligada dels humoristes). El llibre era publicat a Mèxic l'any 1955, després d'haver guanyat el Premi Narcís Oller als Jocs Florals de 1954, i no tenia gaire ressò a casa nostra, on no n'arribaven exemplars, pot dir-se. El 1957, una primera novel·la, "L'Araceli Bru", guanyava el Premi Fastenrath, i era editada l'any següent, també a Mèxic. Però el mateix 1957 una altra novel·la - probablement la més important dintre la total producció literària que ens ha deixat Odó Hurtado - era finalista del Premi Joanot Martorell i era publicada, com l'altra, l'any 1958, però a Barcelona, dintre la Biblioteca Selecta. "Es té o no es té", com "L'Araceli Bru", és una novel·la barcelonina. Les dues primeres parts tenen, no sols personatges barcelonins, els protagonistes de l'obra - com ho seran, en realitat, els personatges de totes les novel·les d'Odó Hurtado - sinó un marc barceloní ben concret, situat en els anys vint i trenta, és a dir, en les èpoques que, per a l'autor, eren les d'estudiant i d'home ja llançat a la vida política i professional. Però la tercera part, una mena d'epíleg, es situava a Mèxic, en els anys cinquanta i tants - és a dir, també, en el moment que les primitives inseguretats de l'exili s'havien convertit, per a la majoria dels catalans, en una benestant tranquil·litat.

"Es té o no es té" és, pel meu gust, una de les novel·les més interessants dels darrers vint anys, dintre la literatura catalana, perquè no solament pinten el viu contrast entre dos minyons igualment intel·ligents i discretament representatius de la societat - la bona societat, és clar - barcelonina, sinó que presenten un segon terme viu, autèntic, d'una ciutat i uns personatges que viuen al mateix temps la pròpia vida. I la mena d'epíleg que és la darrera part, que reuneix a Mèxic, en un ambient que deu ésser ben autèntic, també, en quant a dites i fetes dels que s'hi mouen, serà un dia, confio, un dels elements essencials per a estudiar la psicologia i la sociologia dels nostres exiliats - com ho serà "L'ombra de l'atzavara", de Pere Calders, escrita en una altra tèssitura, i que Odó Hurtado no acceptava com a imatge verídica, perquè ell ho veia des d'un altre angle; com ho seran, també, els contes i les novel·les de Ferran de Pol.

"La condemna", que venia després - passo per alt la narració breu que és "Un mite", estudi amable d'una vellesa de "monstre sagrat" de l'escena, publicat per l'editor Albertí l'any 1959 - ens oferia el fruit d'una altra experiència de l'autor: els anys que visqué a París, i el curiós medi, barrejat i contraposat, dels que s'hi refugiaren durant la nostra guerra. El personatge femení que centrava el llibre, aquella Núria que acaba casant-se amb un ric propietari rural i tornant a Catalunya, on les seves aventures sentimentals arriben a una crisi hàbilment resolta, semblava molt més real a la primera part de la novel·la que en el deseny. Però en aquell llibre escrit l'any 1959 i publicat a Barcelona l'any 1962 retrobàveu la gràcia dels diàlegs, la pintura verídica dels ambients, la fidelitat a unes emocions viscudes, el do de l'observació que feien llegívola la producció anterior de l'Hurtado.

La darrera novel·la que havia escrit i publicat és "Desarrelats". Va quedar finalista en el Premi Sant Jordi de 1962 (guanyat per Manuel de Pedrolo) i l'any següent era editada a Barcelona. El títol - ja ho he observat abans - sembla presentar una experiència desolada: la dificultat d'adaptar-se al vell ambient familiar i social d'aquell que ha viscut exiliat durant una vintena llarga d'anys - els més intensos de l'existència. Aquell Eladi que torna de Mèxic amb una filla i que retroba els vells amors, el Sant Gervasi de la seva joventut - ara tan canviat - i tota una societat que no pot lligar amb l'home diferent que és. Tot el seu passat, que ha mudat totalment el barceloní que era, sense deixar-li posar arrels en una terra nova que no arriba mai a ésser la seva pa-

tria, li fa difícil, de fet impossible, tornar-se a arrelar a Catalunya. L'anècdota sentimental - la topada amb una Teresa que vol i dol i acaba negant-se a participar en l'aventura amorosa - no és prou per a explicar aquell fracàs. En una de les darreres converses que vaig tenir amb l'autor - i en una mena de debat públic, davant una trentena d'amics - vaig demanar-li si no havia posat un excessiu pessimisme en la seva tesi, si tesi hi havia a la novel·la. Va defensar-se'n. No, no hi havia tesi, ni pessimisme. Els seus personatges - el seu protagonista - era un desarrelat, perquè la seva situació, la seva existència anterior creaven aquest desarrelament. Però no era pas, no podia pas ésser un símbol dels catalans exiliats. I menys d'ell, que tant somniava amb establir-se un dia, definitivament, a Barcelona, per a viure totalment per a la literatura, per a escriure novel·les en català.

"Desarrelats", ho repeteixo, haurà estat la seva darrera novel·la. Ens deixa també una pila de narracions breus publicades a revistes catalanes de Mèxic, que formaran un dia un volum que ell volia titular "Contes a Pont Blau"; un parell d'obres teatrals, una delles quals és una excenificació d'un dels contes d'"Unes quantes dones", i l'altra, "Vendaval", fou estrenada a Mèxic per artistes catalans - i que potser bé caldria donar a Barcelona, si el tractament que l'autor dóna al tema ho permet. I el començament d'una novel·la que la malaltia va privar-lo d'acabar. En conjunt, és una obra ben estimable, una producció narrativa que encaixa amb perfectes drets dintre el marc de l'actual novel·la, que té una novetat d'ambients, de personatges, de diàlegs compatible amb un valor de testimoni permanent d'una època que l'autor. hagué de viure. d'una aventura que ell va compartir amb molts catalans. Una cosa curiosa a remarcar: en cap d'aquelles novel·les no és reflectida la seva actuació política de l'avantguerra, que havia de fer-lo tinent d'alcalde d'un brillant Ajuntament de Barcelona i dur-lo una temporada a la presó flotant que era el vaixell "Uruguay". Però aquestes i altres circumstàncies d'una existència truncada en un dels seus moments més prometedors deuen tenir també la seva part en la gènesi d'aquella "collita tardana" que ens venia de Mèxic, amb un altre retorn, tan definitiu ja com el del propi autor.

R a f a e l T A S I S.

octubre 1965.